

Horyzonty Polityki
2022, Vol. 13, N° 45

RAFAŁ KĘSEK

<http://orcid.org/0000-0002-0580-1945>
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
rafal.kesek@uj.edu.pl

DOI: 10.35765/HP.2326

Autorytet polityczny w Ukrainie w ujęciu atrybutywnym

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem naukowym artykułu jest zbadanie cech właściwych dla autorytetu politycznego w Ukrainie, a także czynników i uwarunkowań kontekstowych wpływających na ewolucję tej kategorii w ukraińskim systemie politycznym.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W artykule zastosowano ujęcie atrybutywne, pozwalające łączyć analizę cech przypisywanych autorytetowi politycznemu z refleksją nad skutecznością jego oddziaływania przy jednoczesnym uwzględnieniu różnych perspektyw czasowych, z naciskiem na uwarunkowania i trendy bieżące.

PROCES WYWODU: Opierając się na analizie danych socjologicznych, w artykule omówiono kluczowe uwarunkowania kontekstowe, które wpływają na ewolucję autorytetu politycznego w Ukrainie. W pierwszej części opracowania skupiono się na kontekście historycznym oraz cechach specyficznych autorytetu politycznego w okresie dwóch ukraińskich rewolucji. Część druga została poświęcona zmianom, jakich autorytet polityczny doświadcza w okresie agresji rosyjskiej przeciwko Ukrainie.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: W analizie zidentyfikowano główne cechy, uwarunkowania i czynniki konstytuujące autorytet polityczny w Ukrainie. Wyjaśniono korelację wzajemną tych elementów, a także przyczyny i źródła powstawania oraz kryzysu autorytetów politycznych na gruncie ukraińskim.

Sugerowane cytowanie: Kęsek, R. (2022). Autorytet polityczny w Ukrainie w ujęciu atrybutywnym. *Horyzonty Polityki*, 13(45), 53–69. DOI: 10.35765/HP.2326.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Artykuł może być potraktowany jako wstęp do dyskusji na temat autorytetów politycznych w Ukrainie, a także dynamiki procesu wewnątrzpolitycznego jako takiej, w szczególności w okresie postrewolucyjnym oraz w kontekście agresji rosyjskiej na Ukrainę.

SŁOWA KLUCZOWE:

Ukraina, autorytet, lider, polityka, atrybut

Abstract

POLITICAL AUTHORITY IN UKRAINE
IN AN ATTRIBUTIVE APPROACH

RESEARCH OBJECTIVE: The scientific aim of the article is to examine the characteristics inherent in political authority in Ukraine, as well as the factors and contextual conditions influencing the evolution of this category in the Ukrainian political system.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The article uses an attributive approach that allows to combine the analysis of features attributed to political authority with reflection on the effectiveness of its impact while taking into account different time perspectives with an emphasis on current conditions and trends.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Based on the analysis of sociological data, the article discusses the key contextual conditions that affect the evolution of political authority in Ukraine. The first part of the study focuses on the historical context and specific features of political authority during the two Ukrainian revolutions. The second part is devoted to the changes that political authority experiences during the period of Russian aggression against Ukraine.

RESEARCH RESULTS: The analysis identified the main features, conditions and factors constituting political authority in Ukraine. The mutual correlation of these elements, as well as the causes and sources of the emergence and crisis of political authorities on Ukrainian soil, was explained.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: The article can be treated as an introduction to the discussion on political authorities in Ukraine, as well as the dynamics of the internal political process as such, in particular in the post-revolutionary period and in the context of Russian aggression against Ukraine.

KEYWORDS:

Ukraine, authority, leader, politics, attribute

WSTĘP

Społeczeństwo niepodległej Ukrainy, a także elity tego kraju od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku poszukują formuły politycznej, która mogłaby zostać zaakceptowana przez większość obywateli i jednocześnie stanowić fundament, na którym stworzona zostanie autentyczna i trwała wspólnota polityczna (zarówno w wymiarze odniesień symbolicznych, jak i w wymiarze praktycznym – celów politycznych). Proces ten ma charakter bardzo gwałtowny i wielowymiarowy, jest naznaczony zarówno przez liczne dysfunkcje natury wewnątrzpolitycznej, jak i przez wpływy zewnętrzne (Maciejewski, 2016). Należy podkreślić, że mówimy tu o państwie, które na przestrzeni dwóch dekad XXI stulecia przeżyło dwie rewolucje (2004, 2013), a od 2014 roku znajduje się w stanie wojny, która w lutym 2022 roku przeszła w fazę pełnowymiarowej agresji militarnej obejmującej *de facto* całe terytorium niepodległej Ukrainy. Co istotne, każde z tych wydarzeń stanowi również swoistą cezurę, otwarcie potencjalnie nowego rozdziału w relacji pomiędzy społeczeństwem ukraińskim a elitami aspirującymi do roli liderów (autorytetów) politycznych.

Można zauważyć, że historia najnowsza Ukrainy jest wyraźnie naznaczona przez dwie sprzeczne tendencje. Z jednej strony społeczeństwo ukraińskie świadomie lub w sposób nie w pełni ujawniony poszukuje autentycznych autorytetów i liderów politycznych. Z drugiej zaś, obywatele Ukrainy przez wiele lat byli głęboko rozczarowani elitami politycznymi swojego kraju *in gremio*. Jedną z czołowych ukraińskich socjolożek, Iryna Bekeszina, w 2018 roku, czyli już w Ukrainie postrewolucyjnej, wskazywała, że jednym z niewielu czynników, który realnie łączył obywateli państwa ukraińskiego było ogromne rozczarowanie i brak zaufania w stosunku do władz państwowych (Bekeszina, 2022, s. 91). Niniejszy tekst stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie i czy w ogóle możemy w przypadku Ukrainy współczesnej mówić o autorytecie politycznym oraz jak i w jaki sposób ów autorytet przejawia się na gruncie polityki ukraińskiej. Dodatkowo w ramach analizy skoncentrujemy się na kwestii autorytetu politycznego w okresie wojny, w tym, co rozumiało, głównie na ewolucji autorytetu Wołodymyra Zełeńskiego.

KWESTIE METODOLOGICZNE

Zadając pytanie badawcze o autorytet polityczny w Ukrainie napotykałyśmy już tradycyjnie na fundamentalny problem braku konsensusu odnośnie do kryteriów definicyjnych, które pozwoliłyby nam precyzyjnie opisać dane zjawisko. W związku z tym, aby możliwie w pełnym zakresie podołać postawionemu zadaniu, w niniejszym artykule wykorzystane zostanie ujęcie atrybutywne, które stanowi alternatywną perspektywę badawczą wobec ujęcia podmiotowego (Marciniczyk, 1991, s. 29). Ujęcie atrybutywne pozwala łączyć analizę cech przypisywanych autorytetowi politycznemu z refleksją nad jego potencją sprawczą czy też skutecznością oddziaływania, jednocześnie daje szansę spojrzenia na problem z różnych perspektyw czasowych, z naciskiem na uwarunkowania i trendy bieżące (uwzględnienie czynników sytuacyjnych i kontekstowych) (Ziółkowski, 2010, s. 149–150). Tym samym proponowany wariant metodologiczny nie stanowi próby opisu autorytetu politycznego w Ukrainie przez pryzmat sfery idealnej, ale jest raczej oglądem rzeczywistości, deskrypcją cech, które na gruncie ukraińskim decydują o tym, że dany podmiot, w danym momencie może być uznany za autorytet polityczny (Ziółkowski, 2010, s. 149).

AUTORYTET POLITYCZNY W UKRAINIE. HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ

Poszukiwania i próbę scharakteryzowania autorytetów politycznych w Ukrainie należy rozpocząć od kilku bazowych odniesień do przeszłości, tzn. warto wskazać, które z postaci historycznych są współcześnie uznawane przez obywateli Ukrainy za osoby budzące największy szacunek i autorytet oraz czy możemy w ostatnich latach dostrzec jakąkolwiek zmianę stosunku do autorytetów historycznych w Ukrainie. W 2018 roku w badaniu przeprowadzonym przez grupę socjologiczną Rating w pierwszej piątce liderów politycznych darzonych przez obywateli Ukrainy szacunkiem znalazł się: Bohdan Chmielnicki (73%), Mychajło Hruszewskij (68%), Iwan Maze-pa (53%), Leonid Breżniew (47%) i Piotr I Wielki (43%). Zwróćmy uwagę, że są to dane uzyskane już po aneksji Krymu przez Rosję

i rozpoczęciu działań wojskowych w ukraińskim Donbasie, które dodatkowo nie uwzględniają opinii obywateli Ukrainy zamieszkujących ówczesne tereny niekontrolowane przez Kijów. Co istotne, gdy przyjrzymy się wynikom w podziale regionalnym zauważymy, że procent wskazań na Leonida Breżniewa rośnie dwu-, a na Piotra I nawet trzykrotnie w regionie wschodnim i południowym. W omawianym sondażu w obwodach wschodnich Piotr I został uznany za postać historyczną cieszącą się szacunkiem i wysokim autorytetem aż przez 64% ankietowanych (Rating Group, 2018).

Analiza makroregionalna wyników z sondaży przygotowywanych przez grupę Rating wskazuje, że rzeczywista i powszechna zarazem rewizja stosunku do autorytetów historycznych w skali całej Ukrainy, w tym daleko idąca ukrainizacja tej przestrzeni, dokonała się dopiero w 2022 roku. Sondaż przeprowadzony 27 kwietnia tegoż roku po raz pierwszy w historii tego typu badań potwierdził gwałtowny wzrost pozytywnych wskazań na postaci ważne dla ukraińskiej historii politycznej, ale budzące w Ukrainie współczesnej przez wiele lat reakcje w dużej mierze negatywne. Widoczne jest to zwłaszcza, gdy przeanalizujemy liczbę głosów oddanych na Symona Petlurę (62%), Iwana Mazepę (83%) i Stepana Bandereę (89%). Należy podkreślić, że postaci te w roku 2022 zostały uznane za autorytety historyczne już w skali całej Ukrainy, a specyfika regionalna praktycznie przestała mieć w tym przypadku istotne znaczenie (Rating Group, 2022). Można pokusić się o stwierdzenie, że Ukraina jest bardzo specyficznym przykładem kraju, w którym zmiany w sferze społeczno-politycznej, w tym gwałtowne przewartościowania na gruncie świadomościowym i ideowym, zostały wykreowane nie tyle przez procesy wewnątrzpolityczne, co, w dużej mierze, przez czynnik zewnętrzny – agresywną politykę Federacji Rosyjskiej wobec państwa ukraińskiego.

Należy pamiętać, że Rosja, prowadząc wojnę przeciwko Ukrainie, wykorzystwała na poziomie symbolicznym i propagandowym *quasi*-argument, głoszący potrzebę obalenia porządku politycznego budowanego po 2014 roku, opartego na złych tradycjach, ideach i autorytetach oraz przywrócenia ładu, w którym miałyby dojść do swoistej restytucji wzorców i atrybutów, a także autorytetów uznawanych przez Rosję (Siergiejcew, 2022). Tym samym wojna rosyjsko-ukraińska nie jest bynajmniej konfliktem wyłącznie terytorialnym,

jest to również starcie pomiędzy dwoma projektami cywilizacyjnymi, które odnoszą się do różnych tradycji i odmiennych autorytetów politycznych (Ruszczenko, 2020). Interesujące jest, że w analizach politologicznych – przygotowywanych przez ukraińskich autorów – stosunkowo rzadko wykorzystuje się termin autorytet polityczny. Rozważania poświęcone temu zagadnieniu najczęściej napotkamy w tekstach, które odnoszą się do kwestii przywództwa politycznego i w których wykorzystuje się przede wszystkim pojęcie lider bądź lider polityczny (Symonenko, 2010; Trawerse, 2011; Bojko, 2011). Dodatkowo pojęcie autorytetu politycznego istnieje na gruncie ukraińskim niejako w cieniu autorytetu moralnego. Nawet pobieżna kwerenda źródeł potwierdza, że w ukraińskiej publicystyce, a także w refleksji politologicznej, nieustannie podejmowane są próby znalezienia odpowiedzi na pytanie o to, czy takowe autorytety w Ukrainie istnieją, a także, kto jest lub może być uznany za autorytet moralny.

W 2015 roku gazeta „Nowoje Wriemia”, na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród literatów, artystów i polityków nowej fali, stworzyła ranking autorytetów moralnych w Ukrainie. Na pierwszym miejscu tej listy znalazł się Lubomyr Huzar, zwierzchnik Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego. Na miejscu drugim ankietowani wskazali ukraińską pisarkę Linę Kostenko, na miejscu trzecim Myroslawa Marynowycza – ukraińskiego działacza społecznego, prorektora Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie (Nowoje Wriemia, 2015). Osoby zaznajomione z ukraińską kulturą, życiem religijnym i społecznym zapewne bez wahania zgodziłyby się z takim wyborem. Tym bardziej, że autorytety moralne z powyższej listy bardzo często zabierają głos w debacie społeczno-politycznej, niejednokrotnie osoby te postrzegane były jako idealni kandydaci do roli czynnych polityków (liderów, autorytetów politycznych). Przykładem może tu być apel Julii Tymoszenko, który wystosowała w 2011 roku po wygranych przez Wiktora Janukowycza wyborach prezydenckich. W liście tym, pisanym już z celi więziennej, proponowała, aby ówczesne siły opozycyjne zjednoczyły się w ramach wspólnej listy wyborczej, której miała przewodzić ukraińska pisarka Lina Kostenko (UNIAN, 2011).

Należy w tym miejscu postawić fundamentalne pytanie, czy rzeczywiście ogół wyborców ukraińskich byłby skłonny do uznania wybitnej pisarki i intelektualistki za autorytet polityczny, mogący

wpłynąć na ich decyzje i zaangażowanie wyborcze. W świadomości masowej w Ukrainie lider (czyli ktoś dysponujący pewnym autorytetem) tradycyjnie nie jest kojarzony z osobą intelektualnie wyrafinowaną, ekspertem. Wręcz odwrotnie, są to cechy raczej deprecjonujące, a osoba taka była postrzegana jako „darmozjad w okularach” odezwany od realnego życia i problemów (Jeszkilew, 2013). Dla wielu obywateli Ukrainy przewodnikiem, doradcą, liderem i autorytetem będzie nie uczonego czy erudyta, ale posiwiały, naznaczony wysiłkiem fizycznym starzec lub wiejska znachorka. Nie jest przypadkiem, że ten archaiczny wzorec był wielokrotnie wykorzystywany w popularnych serialach ukraińskich, które masowo produkowano i emitowano w Ukrainie na przełomie XX i XXI wieku. Tak więc, jeżeli już szukamy autorytetów w przestrzeni ukraińskiej, w tym także autorytetów politycznych, nie powinniśmy zapominać, jak znaczący wpływ na tego typu odniesienia mają tradycja i symbole głęboko zakorzenione w ukraińskiej kulturze ludowej.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku w Ukrainie pewnym autorytetem cieszyli się w społeczeństwie ukraińskim politycy, których uważano za tzw. sprawnych gospodarczo. Klasycznym przykładem jest tu Leonid Kuczma, którego cała kampania prezydencka (1994) oraz wizerunek w pierwszym okresie rządów zostały zbudowane na podstawie jednego dominującego atrybutu. Wielu wyborców, zwłaszcza z południa i wschodu Ukrainy, było przekonanych, że L. Kuczma cechuje pragmatyzm, doświadczenie praktyczne i decyzyjność, w przeciwieństwie do polityków reprezentujących tzw. obóz niepodległościowy. Zapotrzebowanie na sprawnego technokrata wśród wyborców ukraińskich było w połowie lat dziewięćdziesiątych w Ukrainie tak duże, że z rywalizacji wyborczej zrezygnował wówczas sam Wiaczesław Czornowił, dysydent, jeden z liderów Narodowego Ruchu Ukrainy, który dla części obywateli Ukrainy był i pozostaje niekwestionowanym autorytetem moralnym i politycznym (Szewcowa, 2021). Autorytet polityka pronarodowego przegrywał jednak wyraźnie z autorytetem tzw. gospodarzyka. Stąd pomysł aby w wyborach prezydenckich 1994 roku ukraiński obóz niepodległościowy reprezentował ekonomista, jeden z pierwszych ministrów gospodarki niepodległej Ukrainy Wołodymyr Łanowij. Na przełomie XX i XXI wieku na gruncie ukraińskiej polityki sukcesy wyborcze (wybory do Rady Najwyższej, wybory do rad obwodowych)

odnosiły osoby, które wprost kojarzono z poszczególnymi grupami oligarchicznymi działającymi w Ukrainie (Łeszczenko, 2012). Co ciekawe, politycy ci niejednokrotnie cieszyli się sporym autorytetem wśród wyborców, dla których osobiste powiązania z oligarchatem były raczej potwierdzeniem wyjątkowej pozycji danej osoby, niż czynnikiem kompromitującym polityka. Przy pewnym uproszeniu możemy tu mówić o specyficznym wariacie autorytetu politycznego opartego na sile i wpływach (także tych nieoficjalnych).

Według ukraińskiego pisarza Wołodymyra Jeszkilewa największe szanse na osiągnięcie sukcesu politycznego miały w Ukrainie przez wiele lat osoby potrafiące budować swój autorytet oparty na wzorcu męczennika i duchowego (moralnego) przewodnika (Jeszkilew, 2013). Pierwszym politykiem w historii Ukrainy, któremu udało się zbudować swój autorytet polityczny na bazie tych dwóch odniesień, był Wiktor Juszczenko, wybrany w 2004 roku na prezydenta Ukrainy. Z osobą W. Juszczenki wyborcy w Ukrainie wiązali ogromne nadzieje, wzmacnione dodatkowo sukcesem pomarańczowej rewolucji, która udowodniła, że społeczeństwo ukraińskie może w sposób realny wpływać na procesy wewnątrzpolityczne w państwie. Kampanię W. Juszczenki, podkreślającą czysty, nieskalany korupcją wizerunek kandydata, dopełnił masowy odruch współczucia po jego otruciu w grudniu 2004 roku. Dla wielu wyborców W. Juszczenko był niewątpliwie autorytetem charyzmatycznym. W pewnym momencie zaczęto go porównywać nawet do Mesjasza, co później nieustannie wypominali mu jego krytycy. Jak wiemy była to konstrukcja nietrwała, a on sam stał się przykładem ukraińskiego polityka, który bardzo szybko stracił swój autorytet (24tv, 2016).

Nie mniejszą charyzmą cieszyła się w Ukrainie przez lata Julia Tymoszenko, której autorytet polityczny również łączył w sobie elementy męczeństwa, zaangażowania duchowego, a także siłę deontycznej perswazji. Ten ostatni element wyraźnie odróżniał J. Tymoszenko od W. Juszczenki. W okresie po Rewolucji Godności jednym z najciekawszych casusów narodzin i upadku autorytetu moralno-politycznego w Ukrainie jest historia Nadii Sawczenko, która została wzięta do niewoli rosyjskiej w trakcie walk prowadzonych w 2014 roku na wschodzie Ukrainy i której protest głodowy w rosyjskim więzieniu stał się ówczesnie ogólnoukraińskim symbolem oporu przeciwko agresorowi. Po uwolnieniu N. Sawczenko cieszyła się znaczącym poparciem

społecznym, otrzymała tytuł Bohatera Ukrainy i była wymieniana wśród przyszyłych kandydatów na urząd prezydenta. Ukraińska pilotka zyskała również niemały rozgłos na arenie międzynarodowej, w wielu krajach przyznano jej liczne nagrody, jest między innymi laureatką Nagrody Orła Jana Karskiego z 2016 roku. W tym samym roku w nepalskiej części Himalajów jej imieniem nazwano nawet jeden ze szczytów górskich (Łewczycz, 2016). Przez stosunkowo krótki okres N. Sawczenko była uznawana w Ukrainie za autorytet moralny, co stanowiło doskonały punkt wyjścia w procesie tworzenia jej wizerunku i pozycji politycznej. W praktyce nie zdołała jednak przekonać wyborców ukraińskich, że może stać się również autorytetem politycznym. Późniejsza jej samodzielna aktywność polityczna budziła wśród obywateli Ukrainy ogromne kontrowersje, w tym zwłaszcza jej postulaty dotyczące możliwego porozumienia z prorosyjskimi separatystami w Donbasie. Ostatecznie w 2018 roku N. Sawczenko została aresztowana pod zarzutem przygotowywania zamachu terrorystycznego i przewrotu politycznego w Ukrainie (Fesenko, 2017).

Ukraińców rozczarowanych jakością własnych elit i nietrwałością rodzimych autorytetów politycznych pytano w badaniach socjologicznych również o ich opinie na temat polityków zagranicznych. Poszukiwanie liderów czy też autorytetów politycznych z innych państw, których wyborca ukraiński chętnie by zaakceptował, przynosi kilka bardzo ciekawych i znaczących spostrzeżeń. Od 2002 roku przez prawie dekadę wśród zagranicznych liderów największym szacunkiem obywateli Ukrainy cieszył się prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin. Jego notowania w skali całej Ukrainy nie spadały poniżej 50%, a w obwodach południowych i wschodnich mógł liczyć na głosy pozytywne ponad 70% mieszkańców. Znamienne, że już niespełna rok po pomarańczowej rewolucji poziom zaufania do W. Juszczenki był niższy wśród obywateli ukraińskich od poparcia deklarowanego dla W. Putina (Panina, 2005, s. 36). Nie będzie zbyt dużą przesadą stwierdzenie, że prezydent Federacji Rosyjskiej dla wielu Ukraińców był rzeczywistym autorytetem politycznym. Obraz silnego, energicznego przywódcy, który rozprawił się z oligarchami i konsekwentnie buduje pozycję Rosji na arenie międzynarodowej, oddziaływał na wyobraźnię wyborców ukraińskiego wschodu i południa w stopniu, którego z perspektywy czasu być może nie jesteśmy już w stanie należycie zrozumieć i ocenić.

Po zajęciu części terenów obwodu donieckiego i ługańskiego w 2014 roku przez separatystów i wojska Federacji Rosyjskiej propaganda rosyjska, która zdominowała przestrzeń informacyjną tzw. „republik”, wykreowała na terenach niekontrolowanych przez Kijów całkowicie nową jakościowo mapę odniesień polityczno-symbolicznych. W 2019 roku udało się przeprowadzić badanie sondażowe wśród mieszkańców nieuznawanych „republik”, w ramach którego jedno z pytań dotyczyło autorytetów społecznych i politycznych. Ankietowani z największym odsetkiem wskazań wymienili kolejno W. Putina oraz Władimira Sołowjowa i Olgę Skabajewą – dwójkę najbardziej znanych dziennikarzy-propagandystów współczesnej Rosji (Kęsek, 2020, s. 273). Na terenach kontrolowanych przez Kijów po 2014 roku W. Putin stracił swoją pozycję lidera w rankingu zagranicznych autorytetów politycznych, niemniej aż do początku 2022 roku we wschodnich i południowych regionach Ukrainy prawie co trzeci ankietowany nadal pozytywnie oceniał jego postać i działalność. Dopiero pełnowymiarowa agresja Rosji na Ukrainę skutkuje całkowitą destrukcją wizerunkową i upadkiem autorytetu Prezydenta FR w oczach obywateli Ukrainy, w tym także mieszkańców ukraińskiego wschodu i południa (Rating Group, 2022). Bezsprzecznie nigdy, nawet po 2014 roku, ukraińskie społeczeństwo nie było skonsolidowane w swoich poglądach w takim stopniu, jak to możemy odnotować w 2022 roku.

AUTORYTET POLITYCZNY W UKRAINIE. CZAS WOJNY

Wybór Wołodymyra Zełeńskiego na urząd prezydenta Ukrainy w 2019 roku był dowodem potwierdzającym powszechne w społeczeństwie ukraińskim rozczarowanie wobec wszelkich autorytetów politycznych. Ten swoisty (ujęty w akcie wyborczym) gest postpolityczny w minimalnym stopniu wiązano z jakimkolwiek realnymi oczekiwaniami społecznymi, tak jak to miało miejsce na przykład w 2004 czy w 2013 roku. Popularność kandydatury W. Zełeńskiego zbudowana została praktycznie wyłącznie na podstawie jego wizerunku medialnego i ostentacyjnej apolityczności. Był to kandydat właściwie całkowicie pozbawiony atrybutów, za pomocą których

zazwyczaj opisuje się osoby aspirujące do roli liderów czy też autorytetów politycznych. Mimo że w swoich programach kabaretowych Zeleński często wykorzystywał elementy parodii okołopolitycznej, sam długo nie angażował się bezpośrednio w działalność tego typu. Co ciekawe, ze względu na swoją ogromną popularność i rozpoznawalność niejednokrotnie namawiano go na start w wyborach do Rady Najwyższej Ukrainy. Propozycje te konsekwentnie jednak odrzucał.

W 2015 roku firma Zeleńskiego wyprodukowała serial *Śługa narodu*, w którym on sam zagrał główną rolę. Film jest przykładem udanej satyry politycznej celnie punktującej paradoksy życia politycznego i społecznego we współczesnej Ukrainie. Serial cieszył się w ogromną popularnością, a historia opowiedziana w filmie została w 2019 roku zręcznie wykorzystana jako podstawa do promocji W. Zeleńskiego już jako kandydata na urząd Prezydenta Ukrainy. W kontekście niniejszego opracowania należy zwrócić uwagę, że postać zagrana w serialu przez Zeleńskiego może być z powodzeniem uznana za przeciwieństwo osoby obdarzonej jakimkolwiek autorytetem, w tym również autorytetem politycznym. Zabieg ten miał jednak walor prowokacji doskonałej, idealnie wpisującej się w nastroje społeczeństwa ukraińskiego, które ówczasnie mniej lub bardziej świadomie poszukiwało kogoś, kogo będzie można przeciwstawić skostniałemu systemowi i wszystkim postrewolucyjnym autorytetom.

Dzięki temu 21 kwietnia 2019 roku, w drugiej turze wyborów, W. Zeleński wygrał wyścig wyborczy, zdobywając ponad 73% głosów. Wynik ten jest ewenementem w historii niepodległej Ukrainy, żaden inny kandydat wcześniej nie uzyskał w wyborach takiego poparcia społecznego praktycznie we wszystkich regionach Ukrainy. Nie można jednak uznać, że udało mu się już wtedy zjednoczyć Ukraińców wokół konkretnej idei, a tym bardziej zbudować swój autorytet polityczny. Był to raczej tryumf postpolityki, efekt umiejętnej manipulacji bazującej na ogromnym rozczarowaniu obywateli Ukrainy elitami politycznymi i sytuacją w kraju. W. Zeleński do objęcia urzędu prezydenta Ukrainy nie miał żadnych doświadczeń politycznych, nie potrafił, a także nie chciał uprawiać polityki. Początkowo wierzył, nieco naiwnie, że model jego prezydentury będzie zbliżony do strategii, którą wykorzystano w trakcie kampanii przedwyborczej. Prezydentury niezaangażowanej, raczej wycofanej, bazującej na uproszczonym i ograniczonym przekazie medialnym.

W ukraińskim systemie politycznym prezydent jest jednak zawsze głównym graczem politycznym, to od niego *de facto* zależy kształt i kierunki polityki realizowanej w państwie. W. Zełeński musiał więc swoją prezydenturę, siebie jako prezydenta, wykreować właściwie od podstaw.

Do rozpoczęcia pełnowymiarowej agresji Rosji na Ukrainę W. Zełeński nie był postrzegany jako autentyczny lider, rzeczywisty przywódca kraju. Jego notowania sukcesywnie spadały, narastała krytyka jego działalności politycznej. Podobnie rzecz się miała z poparciem dla partii Sługa Narodu, która stanowiła zaplecze parlamentarne prezydenta, i którą udało się stworzyć i wprowadzić do parlamentu dyskontując poparcie uzyskane przez Zełeńskiego w wyborach prezydenckich. Tuż przed wybuchem wojny poparcie dla W. Zełeńskiego praktycznie zrównało się z notowaniami Petra Poroszenki, a sam Zełeński został uznany w badaniu opinii publicznej za polityczne rozczarowanie roku (DIF, 2021). Znamiennie, że również duża część armii ukraińskiej nie w pełni akceptowała go jako zwierzchnika sił zbrojnych. Wojskowi otwarcie sprzeciwiali się planom inicjowanym przez prezydenta, które w 2019 roku przewidywały wycofanie wojsk z ówczesznie istniejącej linii rozgraniczenia. Dystans i brak zaufania między W. Zełeńskim i żołnierzami ukraińskimi był widoczny nawet w trakcie osobistych spotkań prezydenta z jednostkami stacjonującymi na linii frontu (BBC, 2019). W styczniu 2020 roku jeden z ukraińskich oficerów służących w dowództwie wojsk lądowych opublikował w mediach społecznościowych list do W. Zełeńskiego, zarzucający prezydentowi Ukrainy nieudolność i namawiający go do złożenia dymisji z zajmowanego urzędu (Pahułycz, 2020).

Po ataku Rosji na Ukrainę dochodzi do swoistej przemiany W. Zełeńskiego zarówno w wymiarze czysto ludzkim, jak i politycznym. Do tej pory niezbyt pewny siebie, mający problemy z konkretyzacją swojej strategii politycznej, budzący coraz większe rozczarowanie w społeczeństwie ukraińskim Zełeński staje się symbolem, twarzą i autentycznym liderem ogólnonarodowego oporu przeciwko agresorowi (BBC, 2022). Usilnie namawiany przez stronę amerykańską, aby opuścił Kijów w pierwszych dniach agresji i kierował krajem z terytorium innego państwa odrzuca ten pomysł i tym samym zmienia bieg historii nie tylko Ukrainy, ale całej Europy i świata. Warto nadmienić, że wśród ukraińskiej generacji (przede wszystkim spoza

MON) i w gronie wyższych urzędników państwowych w Ukrainie nie brakowało takich osób, które nie wierzyły w sens oporu i tuż po rozpoczęciu ataku rosyjskiego skłaniały się do opuszczenia kraju. W. Zełeński nie zgodził się nawet na opuszczenie Kijowa, mimo że jednym z pierwotnych celów zakładanych przez stronę rosyjską było wyeliminowanie prezydenta Ukrainy. Co istotne, jego konsekwentna postawa wzbudziła ogromny szacunek wśród współobywateli i stała się swoistym impulsem mobilizującym Ukraińców do obrony swojej ojczyzny. Działania W. Zełeńskiego jako zwierzchnika Sił Zbrojnych w marcu 2022 roku popierało w Ukrainie 93% obywateli (Rating Group, 2022). Postawa prezydenta jest jednym z kluczowych elementów podnoszącym morale społeczeństwa ukraińskiego do poziomu niespotykanego od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W badaniu z połowy czerwca 2022 dumę ze swojego państwa odczuwało ponad 80% ankietowanych (dla porównania, jeszcze w sierpniu 2021 było to zaledwie 34% badanych). Wysokie morale przekłada się bezpośrednio na poziom mobilizacji społecznej, ponad 80% obywateli Ukrainy w ten lub inny sposób aktywnie wspierało obronę kraju (obrona terytorialna, pomoc finansowa, wolontariat, wojna informacyjna itp.). Prawie 93% obywateli państwa ukraińskiego w badaniu czerwcowym wyrażało przekonanie, że Ukraina zdoła odeprzeć agresję rosyjską. Co znamienne i nawet zaskakujące, w tym samym sondażu aż 75% badanych wskazywało, że sprawy (sytuacja) w kraju zmierzają w dobrym kierunku (Rating Group, 2022). Tak dużego poziomu optymizmu nie notowano w społeczeństwie ukraińskim nawet w okresie pokoju i względnej stabilności polityczno-gospodarczej w latach minionych.

Wołodimir Zełeński stał się nie tylko faktycznym przywódcą własnego kraju i swojego narodu, jest również symbolem oporu i – jak stwierdził rosyjski mistrz szachowy Garri Kasparow – liderem całego wolnego świata (Kasparow, 2022). Należy zwrócić uwagę, że do wybuchu wojny Ukraina była postrzegana przez kraje zachodnie jako państwo problematyczne, nieskuteczne, wymagające ciągłego wsparcia, niczym krnąbrny uczeń, którego należy nieustannie strofować i który nie jest w stanie w bliskiej perspektywie czasowej osiągnąć należącego poziomu rozwoju politycznego, gospodarczego, instytucjonalnego i prawnego. Agresja rosyjska zmienia jednak tę optykę, wymusza na nas daleko idące przewartościowanie w kwestii

autorytetów politycznych, nie tylko w samej Ukrainie, ale również w skali całego kontynentu europejskiego. W 2022 roku Ukraina po raz pierwszy w swojej historii najnowszej wystąpiła w roli kraju, który głosem swojego prezydenta punktuje słabość polityki, instytucji i prawa nie tylko w świecie zachodnim, ale również w wymiarze globalnym. W. Zełeński stał się obrońcą i ambasadorem praw podstawowych, niezbywalnych, przysługujących każdemu narodowi i państwu w systemie stosunków międzynarodowych.

WNIOSKI

Podsumowując powyższe rozważania możemy stwierdzić, że w Ukrainie współczesnej nie istnieje jednolity i trwały zarazem wzorzec (zbiór atrybutów) konstytuujący autorytet polityczny. Społeczeństwo ukraińskie po 1991 roku pozostawało bardzo mocno podzielone w swoich opiniach odnośnie do tego, kto jest lub kto mógłby być autorytetem politycznym dla mieszkańców tego kraju. Różnice w tym zakresie dostrzec można również analizując kontekst historyczny (stosunek do historii) oraz cechy właściwe dla autorytetu politycznego identyfikowane przez mieszkańców poszczególnych regionów w Ukrainie. Jest to immanentna cecha ukraińskiej transformacji społeczno-politycznej jako takiej, która jako zjawisko dynamiczne i wielowymiarowe z trudem poddaje się systematyzacji. Ogromne znaczenie ma również fakt, że Ukraina żyła przez wiele lat niejako w cieniu autorytetów rosyjskich, o czym aktualnie zapomina się w wielu analizach i opracowaniach. Sytuacji tej nie zmieniły do końca nawet dwie ukraińskie rewolucje. Dopiero pełnowymiarowa agresja Rosji na Ukrainę skonsolidowała społeczeństwo ukraińskie wokół wspólnych celów politycznych, a także wokół wspólnych liderów (lidera). Szczególnego znaczenia nabiera w tym przypadku ewolucja pozycji politycznej W. Zełeńskiego, którego historia jest i zapewne będzie jeszcze przez wiele kolejnych lat świetnym materiałem do refleksji nad rolą lidera w sytuacji skrajnej (zagrożenia egzystencjalnego), a także nad cechami (atrybutami), które konstytuują autorytet polityczny.

BIBLIOGRAFIA

- 24tv. (2016). *Prezydent Juszczenko: wid mesiji ukrajinskoho narodu do politycznoho vyhnancia*. https://24tv.ua/prezydent_yushhenko_vid_mesiyyi_ukrayinskogo_narodu_do_politichnogo_vignantsya_n718349 (data dostępu: 25.06.2022).
- BBC. (2019). *Zelenśkyj poswarywsia z weteranamy u Zolotomu: „Ja ż ne loch, zbroju pryberit”*. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50193225> (data dostępu: 26.06.2022).
- BBC. (2022). *„Zelenśkyj hraje rol, jakoji wid űioho majże nichto ne oczikuwaw” – switowi ZMI*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60522675> (data dostępu: 27.06.2022).
- Bekeszka, I. (2022). *Poky my żywi... Kyjiw: Fond „Demokratyczni inicyatywy” im. I. Kuczeriwa: „Styłos”*.
- Bojko, C. (2011). Polityczne liderstwo w Ukraini: henezys i dynamika rozwytku. *Politycznyj menedżment*, 6, 91–100.
- DIF. (2021). *Serjozni ta weseli pidsumky 2021 roku*. https://dif.org.ua/article/seryozni-ta-veseli-pidsumki-2021-roku_ (data dostępu: 26.06.2022).
- Fesenko, W. (2017). *Swoju reputaciju ta rejtynh Sawczenko znyszczyla własnymy rukamy*. <https://gordonua.com/ukr/news/politics/fesenko-swoju-reputatsiju-i-rejting-savchenko-znishchila-vlasnimi-rukami-183438.html> (data dostępu: 25.06.2022).
- Jeszkiel, W. (2013). *Awtorytet, charyzma ta powsiakdenni struktury ukrajinskoho sociumu*. https://zaxid.net/awtoritet_harizma_ta_povsyakdenni_struktury_ukrayinskogo_sotsiumu_n1288407 (data dostępu: 24.06.2022).
- Kasparow, H. (2022). *Liderom wilnoho switu śiohodni je Zelenśkyj. Reszta jomu prosto pidihrujut’*. <https://gordonua.com/ukr/news/war/kasparov-liderom-vilnogo-svitu-sogodni-je-zelenskij-vsi-inshi-jomu-prosto-pidigrujut-1601724.html> (data dostępu: 28.06.2022).
- Kęsek, R. (2020). Problem tożsamości i samoidentyfikacji politycznej mieszkańców terenów okupowanych we wschodniej Ukrainie (w latach 2014–2020). W D. Pilipowicz, & R. Kęsek (Red.), *Tożsamość i pamięć. Konteksty kulturowe i społeczne. Studia ukrainoznawcze* (s. 263–280). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Łeszczenko, S. (2012). *Oliarchy na wyborach: Kołomojskyj stawyt’ na Kłyczka, Pinczuk rozkładaje u wsi koszy*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/09/7/6972227/> (data dostępu: 20.11.2022).
- Łewczycz, O. (2016). *Na czest’ Sawczenko wże nazwały werszynu w Himalajach*. https://zaxid.net/na_chest_savchenko_vzhe_nazvali_vershinu_v_gimalayah_n1393528 (data dostępu: 25.06.2022)

- Maciejewskyj, J. (2016). *U pastci hibrydnosti: zygzagy transformacij politycznoho režymu w Ukraini (1991–2014)*. Czerniwci: Knyhy – XXI.
- Marcińczyk, B. (1991). *Autorytet osobowy – geneza i funkcje regulacyjne*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Nowoje wriemia. (2015). *Rejtynh moralnych awtorytetiw, na jakych riwniajut' sia ukrajinci – specproekt NW*. <https://nv.ua/ukr/publications/rejting-moralnih-awtoritetiv-na-jakih-rivnjajutsja-ukrajintsi-spetsproekt-nv-65187.html> (data dostępu: 23.06.2022).
- Pahułycz, R. (2020). *Swoboda słowa i wijskowi: czy možna krytykuwaty Zeleńskoho?*. <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-realii-viyskovy-i-krytyka-zelenskoho/30425330.html> (data dostępu: 26.06.2022).
- Panina, N. (2005). *Ukrajinske suspilstwo 1994–2005 – sociolohicznyj monitorynh*. Kyjiw: Fond „Demokratyczni inicyatywy” im. I. Kuczeriwa.
- Rating Group. (2018). *Dynamika stawlennia do Hołodomoru 1932–33 rr. lystopad 2018*. https://ratinggroup.ua/getfile/308/rg_golodomor_112018_press.pdf (data dostępu: 22.06.2022).
- Rating Group. (2022). *Desiate zahalnonacionalne opytuwannia: Ideolohiczni markery wijny*. https://ratinggroup.ua/getfile/606/rg_ua_1000_ideological_markers_ua_042022_press.pdf (data dostępu: 23.06.2022).
- Rating Group. (2022). *Trynadciate zahalnonacionalne opytuwannia: zowniszniopolityczni orijentaciji*. https://ratinggroup.ua/getfile/611/rg_ua_international_1200_ua_062022_%D1%85_press.pdf (data dostępu: 25.06.2022).
- Rating Group. (2022). *Zahalnonacionalne opytuwannia: Ukrajina w umowach wijny*. https://ratinggroup.ua/getfile/588/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf (data dostępu: 27.06.2022).
- Ruszczenko, I. (2020). *Wijna cywilizacij. Anatomija rosijśko-ukrajinskocho konfliktu*. Kyjiw: Wydawnyczyj dim „Kyjewo-Mohylanska akademija”.
- Siergiejcew, T. (2022). *Czto Rossija dołżna sdielat' s Ukrainoj*. <https://archive.ph/FoMBp#selection-3129.0-3129.36> (data dostępu: 23.06.2022)
- Symonenko, O.W. (2010). *Polityczni lidery w Ukraini: naskilky wony možlywi (politolohicznyj analiz)?*. *Naukowi zapysky*, 1(45).
- Szewcowa, S. (2021). *Wjaczesław Czornowił. „Newhamownyj” polityk, jakyj ne torhuwaw Ukrainoju*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3214640-vaceslav-cornovil-nevgamovnij-politik-akij-ne-torguvav-ukrainou.html> (data dostępu: 20.11.2022).
- Trawerse, O. (2011). *Polityczne liderstwo u procesi ukrajinskocho derżawotworennia*. *Politycznyj menedżment*, 6, 82–90.
- UNIAN. (2011). *Czy wriatujut' opozyciju moralni awtorytety „riwnia Liny Kostenko”?*. <https://www.unian.ua/politics/586641-chi-vryatuyut-opozitsiyu-moralni-awtoriteti-rivnya-lini-kostenko.html> (data dostępu: 24.06.2022).

Ziółkowski, J. (2010). Perspektywy analityczne w badaniach nad autorytetem politycznym, *Studia Politologiczne*, 17, 149–150.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>